

ภาคผนวก

สังคมวิทยาเชิงพุทธ

1. ความนำ

บรรพต วีระชัย

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาสังคมศาสตร์ตามแนวพุทธ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2523 ได้มีนักวิชาการจากสถาบันต่าง ๆ ร่วมกันค้นคว้าวิจัย เช่น เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ รัฐศาสตร์แนวพุทธ ศีกษาศาสตร์แนวพุทธ สำหรับสังคมวิทยาแนวพุทธ มีสาระบางส่วนดังข้างล่างนี้

2. การวิเคราะห์เชิงพุทธกับเชิงวิทยาศาสตร์ทางสังคม

ในทางพุทธศาสนาได้มีการวิเคราะห์เรื่องเหตุและผลไว้มาก คือในเรื่องของกรรมและผลของกรรม ประเด็นทางพุทธศาสนากว้างขวางกว่าทางสังคมวิทยามาก เพราะเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทุกอย่าง เช่น พยายามหาสาเหตุว่าทำไมคนจึงมีรูปร่างไม่เหมือนกัน ทำไมคนจึงมีสติปัญญาที่แตกต่างกัน ทำไมจึงรวยหรือยากจนไม่เหมือนกัน ทำไมบางคนจึงประสบผลสำเร็จเร็ว ทำไมบางคนช้า และบางคนประสบแต่ความล้มเหลว ฯลฯ สาเหตุที่ทำให้เกิดผล เช่น การกระทำผิดของเด็กนั้น พิจารณาได้ในแง่ของกรรม ซึ่งพอจะตรงกับแผนภูมิข้างต้นตั้งแต่ข้อ 1. เป็นต้นไป

พุทธศาสนาไปไกลกว่าคำอธิบายโดยทั่วไปของสังคมวิทยาและสังคมศาสตร์ คือพิจารณามิติทางกาลเวลาที่ข้ามชาติหรือข้ามภพด้วย

อาจเปรียบเทียบได้ดังนี้

2.1 สังคมศาสตร์ มักอ้างเหตุผลทางองค์ประกอบเชิงสังคมและอาจหมายรวมถึงสภาพที่เกิดจากพันธุกรรม คือมองในเชิงชีววิทยาด้วย

2.2 การวิเคราะห์ทางพุทธศาสนาถือว่าต้องพิจารณา "กรรมแต่ปางก่อน" ประกอบด้วย คือ มากกว่าเรื่องทางชีววิทยา ดังนั้นจะต้องพิจารณาในหลายประเด็นรวมทั้ง

ก. กรรมของบุคคลนั้นเองในชาติก่อน

ข. กรรมของบิดามารดาทั้งในชาติก่อนและชาตินี้ (ทั้งอดีตกรรมและปัจจุบันกรรม)

ค. กรรมของสังคม (อดีตกรรมและปัจจุบันกรรมของคนในสังคม)

2.3 ตัวอย่าง “กรรม” ทางสังคมที่เกี่ยวกับลักษณะทางจิตวิทยา (สติปัญญา ระบบประสาท ความจำ บุคลิกภาพ อุปนิสัย ฯลฯ) ได้แก่

2.3.1 ลักษณะทางชีววิทยาของคนในสังคม

2.3.2 ประวัติความเป็นมาของสังคมนั้น ๆ

2.3.3 การกระทำของคนในสังคม (ในปัจจุบัน หรือในอดีตที่ไม่นานนัก) เช่น

ก. การรักษาเอกราชของประเทศไว้ได้ (ทำให้คนภายในสังคมสามารถพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้เสรีพอควร คืออย่างน้อยก็พอปกครองกันเองได้)

ข. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (การตัดไม้ทำลายป่ามากมีผลกระทบกระเทือนต่อภาวะธรรมชาติ เช่น ทำให้น้ำท่วมได้ง่ายขึ้น และมีผลต่อสุขภาพจิตของบุคคล)

ค. นโยบายของรัฐบาลหรือผู้นำ (เช่นการให้ชะลอการสมรสหรือชะลอการมีบุตร มีผลต่อสภาพทางจิตวิทยาของเด็กเกิดใหม่ในสังคมนั้น ๆ)

ง. อิทธิพลจากสังคมภายนอก (ทั้งในแง่ดีและเสีย)

3. หลักปฏิจตสมุปบาทกับการพิจารณาเชิงวิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ทางสังคมมักภาคภูมิใจว่าได้พยายามเจาะประเด็นเหตุและผล (causality, causal relations) ไว้ค่อนข้างลึกซึ้ง เช่น ในแง่ของการมีตัวแปรอิสระ ตัวแปรกึ่งกลาง (Intervening variables)

พุทธศาสนาแม้จะเก่าแก่ 2527 + 45 ปีมาแล้วก็ตาม ก็มีคำสอนละเอียดและลึกซึ้งเกี่ยวกับการค้นหาสมุฏฐานของเรื่องต่าง ๆ เช่น

3.1 ปฏิจตสมุปบาท ได้แก่ บางครั้งเรียกว่า อหังปัจจัยตา ซึ่งแปลว่า การประชุมของสิ่งเหล่านี้ บางครั้งเรียกว่า ปัจจยการ ซึ่งแปลว่า อากาศที่สิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยต่อกัน ปัจจยหรือองค์ประกอบต่าง ๆ นั้น เป็นปัจจัยอาศัยเนื่องกัน กล่าวคือ เป็นรูปวงเวียน ไม่มีต้น ไม่มีปลาย คือไม่มีตัวเหตุเริ่มสุด (มูลการณ์ หรือ The First Cause) การยก อวิชชาเป็นข้อที่หนึ่ง มิได้หมายความว่า เป็นมูลการณ์ แต่เพื่อตัดตอนยกเอาองค์ประกอบอันใดอันหนึ่งที่เห็นว่าเหมาะสมเป็นอันดับ 1 แล้วจึงนับต่อไป

3.2 ปฏิจตสมุปบาท มีองค์ 12 ปัจจย เริ่มแรกหรือเหตุเบื้องต้นคือ อวิชชาอันมีผลต่อ

มาคือ สังขาร วิญญาณ นามรูป สหยตนะ (อายตนะ) ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปทาน ภพ
ชาติ ชรา มรณะ¹

เหตุที่มีผลสืบเนื่องกันดังข้างต้นนี้สามารถตีความหมายออกมาในเรื่องของประเด็นทาง
สังคมวิทยาได้

ตัวอย่างคือ พิจารณาว่าปัญหาเด็กเกเรเป็นผลแห่งสาเหตุนานาประการ แล้วมองย้อน
ไปว่าขึ้นอยู่กับ กงก่ากงเกวียนแห่งเหตุอย่างไร

4. หลักกรรม 12 กับการวิเคราะห์ทางสังคมวิทยา

4.1 กรรม 12

กรรม 12 อันหมายถึงกรรม (การกระทำ) ประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีเกณฑ์เกี่ยวกับการ
แสดงออกให้ปรากฏ ซึ่งผลของกรรมเหล่านั้น แต่ละประเภทมีคำอธิบายสั้น ๆ ดังนี้

- (1) ทิฏฐธรรมเวदनียกรรม การให้ผลปัจจุบันคือในภพนี้
- (2) อุปัชชาเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือภพหน้า
- (3) อปราปรเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพต่อไป
- (4) อโหสิกรรม กรรมที่ยุติลงแล้ว
- (5) ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด
- (6) อุปัตถมภกรรม กรรมสนับสนุน กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติม
- (7) อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้น เป็นกรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและ
อุปัตถมภกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไปจากดีเป็นเลว หรือเลวกับเป็นดี
- (8) อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน กรรมที่แรง ฝ่ายตรงกันข้ามกับชนกกรรมและ
อุปัตถมภกรรมเข้าตัดรอน การให้ผลของกรรมสองอย่างนั้นให้ขาดไปเสียทีเดียว เช่น เกิดใน
ตระกูลมั่งคั่ง แต่อายุสั้น เป็นต้น
- (9) คุรุกรรม กรรมหนักให้ผลก่อน เช่น อนันตริยกรรม
- (10) พหุลกรรมหรืออาจิณกรรม กรรมทำมากหรือกรรมเคยชินให้ผลรองจาก

คุรุกรรม

¹พระราชมณเฑียร หรือประยุทธ์ ปยุตโต, *พจนานุกรมพุทธศาสตร์* (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2518)

(11) อาสันนกรรม กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย คือกรรมทำเมื่อจวนจะตายดับไปอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีข้อ 2 ก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

(12) กตัตตกรรมหรือกตัตตถาปนกรรม กรรมลึกลับกว่าทำ กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผลแล้ว กรรมนี้จึงจะให้ผล¹

4.2 ตัวอย่าง

กรรมที่แยกประเภทต่าง ๆ นี้อาจวิเคราะห์ออกมาในรูปของการเป็นผลในทางสังคมวิทยาได้ ตัวอย่างได้แก่บทบาทของครอบครัวที่มีต่อเด็ก อันทำให้พฤติกรรมเกร การเกรของเด็กรเป็นผล

เหตุอาจเป็นประเภททฤษฎีธรรมเวทนิยกรรม (ข้อ 1) คือสืบเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมในครอบครัวและอาจมี อุปฆาตกรรม (ข้อ 8) ซึ่งเป็นกรรมตัวรอนกรรมอย่างอื่น ตัวอย่างคืออิทธิพลจากเพื่อนร่วมชั้นเรียน หรือเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน ทำให้เด็กที่เกิดมาในครอบครัวที่มีการอบรมดีประพฤติเสียได้ เป็นต้น

4.3 พิจารณาเชิงอนุวัฒนธรรม

นอกจากนี้ การประพฤติเกรอาจเป็นส่วนหนึ่งแห่งอนุวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมรอง (subculture) ของกลุ่มเด็กรุ่นราวคราวเดียวกันก็ได้ดังผลงานของโคเฮิน (ออกเสียงเร็ว ๆ แบบฝรั่งเป็นโคห์น, Cohnn)²

นักวิชาการผู้นี้กล่าวว่า การประพฤติเกรของเด็กขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเด็กเอง คือมีความประพฤติเช่นนั้นจนเป็นปกติวิสัย มิได้ถือว่าเป็นเรื่องผิดหากเทียบทางพุทธอาจเป็นในรูปของพหุลกรรมหรืออาจินณกรรม (กรรมทำมากหรือกรรมตามความเคยชิน)

4.4 พิจารณาเชิงกรรมสนับสนุน

อนึ่ง อาจวิเคราะห์เหตุในรูปของอุปถัมภ์กรรม (กรรมสนับสนุน) เช่น เด็กมีแนวโน้มจะประพฤติเกรอยู่แล้ว และได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชน (เช่น ภาพยนตร์) ที่ชักจูงให้ประพฤติเกรมากยิ่งขึ้น

5. พุทธศาสนากับสังคมวิทยา

พระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นศาสดาประกาศพระพุทธศาสนาได้ทรงสั่งสอนเวไนยนิกรเป็น

¹วิสูตร 3/223, สังคม. 28, อ้างในพระราชารมณี, อ้างแล้ว, หน้า 215-216

²A.K. Cohen *Delinquent Boys*, Free Press, 1971

เวลาถึง 45 ปี ดังนั้น พระธรรมคำสั่งสอนมีมากเป็นเอนกอนันต์ การเขียนสังคัมภีรตามแนวพุทธศาสตร์นั้นจึงเป็นเรื่องที่กระทำได้และเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นเข้าใจเสียก่อนว่าพุทธศาสนาที่จะเกี่ยวกับสังคัมภีรามีขอบเขตอย่างไร

ณ ที่นี้ถือว่าพุทธศาสนาซึ่งบางท่านอาจถือว่าเป็นพุทธศาตร์มีองค์ประกอบ 4 ประการคือ

5.1 คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ คือ พระไตรปิฎกอันได้แก่

ก. พระวินัย

ข. พระสูตร

ค. พระอภิธรรม

5.2 คำอธิบายพระไตรปิฎก โดยพระอรธกถาอาจารย์ ตัวอย่างได้แก่ พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น

5.3 พระพุทธจริยวัตร เช่น พิจารณาจากกรที่ทรงฉัน อย่างไร ตัวอย่างได้แก่ (เอกภัตต์ฉันในบาตร ฉันโดยไม่เว้นเนื้อสัตว์ ยกเว้นเนื้อบางประเภท การนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ฯลฯ)

5.4 จริยวัตรของพระพุทธสาวกที่สำคัญ

5.5 วิธีการที่จะได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจตามที่ปรากฏอยู่ในคำสั่งสอน

6. หน่วยแห่งการวิเคราะห์ทางพุทธศาสนาและสังคัมภีร

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น สังคัมภีรศึกษาบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ศึกษาความสัมพันธ์ระดับกลุ่มและศึกษาสังคัมทั้งสังคัม

ในทางพุทธศาสนา หน่วยแห่งการศึกษาและการวิเคราะห์คือ ตัวบุคคล

เรื่องราวต่าง ๆ ของกลุ่มของสังคัมที่ใหญ่กว่าระดับกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสนุกสนานบันเทิง เรื่องการประกอบอาชีพ เรื่องครอบครัว เรื่องการทะเลาะเบาะแว้ง เรื่องการพูด เรื่องสงคราม ฯลฯ ถือว่าเกิดขึ้นจากตัวบุคคล

ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวเป็นทำนองว่า เรื่องราวของโลกทั้งหลายเกิดขึ้นจากตัวบุคคลซึ่งมีความกว้างยาวเพียงประมาณ 1 วาเท่านั้น

นอกจากนี้ มีการเปรียบเทียบว่าบุคคลเป็นเสมือนกลุ่มใหญ่ คือ เป็นนกร หรือธรรมนกรได้ โดยมีลักษณะ 11 ประการคือ

- (1) มีศีลเป็นกำแพงกัน
- (2) มีความละเอียดรอบคอบเป็นคูเมือง
- (3) มีสติเป็นนายประตู
- (4) มีญาณเป็นซุ้มประตู
- (5) มีความเพียรเป็นทอรบ
- (6) มีศรัทธาเป็นยอดประสาท
- (7) มีปัญญาเป็นตัวประสาท
- (8) มีพระสูตรเป็นถนนหลวง
- (9) มีพระอภิธรรมเป็นตะแคงแวง
- (10) มีพระวินัยเป็นศาลตัดสิน
- (11) มีสติปัญญาเป็นถนนใหญ่อันสำคัญ¹

7. พุทธศาสนาเห็นความสำคัญของกลุ่ม

7.1 แม้พุทธศาสนาจะเน้นที่ตัวบุคคลในฐานะเป็นหน่วยแห่งพฤติกรรม แต่ก็มีการธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนกลุ่มอยู่มาก ตัวอย่างคือ

วินัยของสังคมาสงฆ์ ที่กำหนดให้มีถึง 227 ข้อ

วิธีของพระภิกษุณี ซึ่งมีถึง 311 ข้อ

การแตกต่างของจำนวนข้อทางพระวินัย อีกทั้งเนื้อหาของพระวินัยที่แตกต่างแสดงให้เห็นถึงทัศนะของพระพุทธองค์ในบางเรื่อง เช่น ในเรื่องลักษณะแห่งเพศหญิง เพศชาย

7.2 นอกจากนี้ ยังมีคำสอนที่เกี่ยวกับบุคคลปฐมภูมิ คือกลุ่มบุคคลที่มีความใกล้ชิดกัน มีความผูกพันในอารมณ์ เช่น ในครอบครัว (บิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร ธิดา) และกลุ่มอ้างอิง (reference group) ซึ่งเป็นที่ยึดเป็นแนวปฏิบัติ (เช่น สมณพราหมณ์)

คำสอนอันว่าด้วยปทัสฐาน (norm) แห่งพฤติกรรมที่เหมาะสมในเรื่องดังกล่าวมีปรากฏในหลายแห่ง ณ ที่นี้จะอ้างเฉพาะที่กล่าวถึงทศ 6 ซึ่งปรากฏในสังคาลกสูตร

ทศ 6 ว่าด้วยความสัมพันธ์ต่อบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ ทศเบื้องหน้า บิดามารดา ทศ

¹อรรถกถา มหาสติปัฏฐานสูตร, อ้างใน พ.อ.ทวี เปศลวิทิตา, *คัมภีร์ธรรม* (ไม่มีที่พิมพ์, 2515), หน้า 217

เบื้องขวา ได้แก่ อาจารย์ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร ทิศ
เบื้องล่าง ได้แก่ ข้าทาสบริวาร ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์¹

8. พุทธศาสนากับสังคมวิทยา

ตามที่ได้อธิบายมาแล้วว่าสังคมวิทยามีเนื้อหาสาระกว้าง สาระเหล่านั้นมีครอบคลุมอยู่แล้ว
ในพุทธศาสตร์ จะกล่าวเพิ่มเติมโดยสังเขปได้ดังนี้

8.1 เกี่ยวกับระดับสังคมการเมือง

หากยึดคำจำกัดความว่า สังคมวิทยาเกี่ยวกับพุทธศาสนามีกล่าวถึงความสัมพันธ์ของ
บุคคลในกลุ่มประเภทต่าง ๆ รวมทั้งในสังคมระดับประเทศด้วย คือ เกี่ยวพันในเรื่องชีวิตทาง
การเมืองด้วย อันมีหลักทศพิธราชธรรมเป็นตัวอย่าง

8.2 พิจารณาเชิงการกระทำ

หากยึดคำจำกัดความของเวเบอร์ที่ว่า สังคมวิทยาศึกษา “การกระทำทางสังคม” จะ
เห็นว่าพุทธศาสนามีการกล่าวถึงการกระทำ (กรรม) นานาประเภท เช่น กรรมหนัก กรรมเบา
กรรมที่เกิดขึ้นโดยเจตนา โดยไม่เจตนา กรรมในชาติปางก่อน กรรมในปัจจุบัน

คำอธิบายเกี่ยวกับกรรมประเภทต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนามีมากและเป็นไปอย่างลึกซึ้ง

8.3 ขอบข่ายที่กว้างขวาง

พุทธศาสนามีมากกว่า 2500 ปีมาแล้ว มีความไพศาลมากกว่าสังคมวิทยา อย่างไรก็ตาม
พึงพิจารณาว่าได้หมายความว่าสาระจะเหมือนกัน หรือวิธีการมองปัญหาวิธีการศึกษาจะ
เหมือนกัน การค้นคว้าเปรียบเทียบจะต้องใช้เวลานานพอสมควร

8.4 การแบ่งเป็นสาขา

สังคมวิทยาแตกออกเป็นหลายสาขา เช่น สังคมวิทยาด้วยการพัฒนาประเทศ สังคม
วิทยาการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

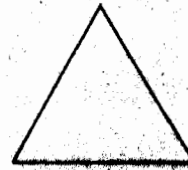
สังคมวิทยามีแนวคิดทางสังคมจิตวิทยาด้วยคือ ถือว่าการพัฒนาขึ้นอยู่กับสภาพทางจิต
และอุปนิสัยของคน

¹สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 363 พ.พ.

แผนภูมิดังนี้

บุคคล

สังคมที่พัฒนา

ตัวบุคคลที่สำหรับการพัฒนาในสังคม คือผู้มีลักษณะทางจิตวิทยา เช่น การมี “จูลินทรีย์สมอง” “ปมมูมานะ”¹

ทางพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับความสำเร็จที่ N คือการปฏิบัติตามอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา

8.5 วิธีการศึกษา

ตัวอย่างอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความเปรียบเทียบกันได้ระหว่างสังคมกับพุทธศาสตร์ มีอีกมาก เรื่องวิธีการศึกษานี้จะอธิบายในหัวข้อต่อไป

9. วิธีการศึกษาในพุทธศาสนากับสังคมวิทยา

สังคมวิทยาพยายามใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีข้อสมมติฐานสำคัญ หลายประการ รวมทั้งการให้ใช้วิจารณ์ญาณเชิงเหตุผล

ในทางพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ให้ต้องแท้โดยไตร่ตรองอย่างรอบคอบมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

9.1 มรรค 8

มรรค 8 ซึ่งเป็นวิธีการที่นำไปสู่การแก้ปัญหา และความหลุดพ้นในท้ายที่สุด ประกอบด้วยคำสอนดังนี้

สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูกต้อง)

สัมมาสังกัปปะ (ความคิดถูกต้อง)

สัมมาวาจา (ใช้ความถูกต้อง)

สัมมากัมมันตะ (การงานถูกต้อง)

สัมมาอาชีโว (หาเลี้ยงชีพถูกต้อง)

สัมมาวายาโม (ความเพียรถูกต้อง)

สัมมาสติ (ตั้งสติถูกต้อง)

สัมมาสมาธิ (ทำสมาธิถูกต้อง)

จะสังเกตเห็นได้ว่าคำสอนนี้เริ่มต้นด้วยการให้มี “สัมมาทิฐิ” คือ มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง การที่จะมีความคิดเห็นที่ถูกต้องได้ก็จำเป็นต้องมีการตัดสิ่งยึดเหนี่ยวที่ทำให้ความคิดเห็นผิดไปได้ เช่น มีการขจัดความลำเอียงหรืออคติ ประเภทต่าง ๆ ออกไป

¹ปมมูมสำเร็จ ซึ่งตามศัพท์ทาง McClellan คือ n Ach

9.2 เกสปรุตติยสูตร

กาลามสูตร หรือ เกสปรุตติยสูตร มีคำสอนให้ระมัดระวังการลงมติในเรื่องใด ๆ คือไม่ให้ปลงใจเชื่อเพราะเหตุต่าง ๆ ได้แก่

- (1) ด้วยฟังตามกันมา (จากปากคำ หรือการรายงาน)
- (2) ด้วยแต่ก่อนถือว่าถูกต้องเช่นนี้ ซึ่งน่าจะถูกในข้อปัจจุบัน
- (3) ด้วยข่าวลือ
- (4) ด้วยอ้างตำรา
- (5) ด้วยนึกเอา
- (6) โดยคาดคะเน
- (7) โดยตรึกรตรองตามอาการ (แบบตรรกวิทยา)
- (8) โดยเห็นว่าตรงกับความเห็นตน
- (9) โดยเห็นว่าคนพูดน่าเชื่อ
- (10) โดยเห็นว่าผู้พูดเป็นครู อาจารย์

9.3 เปรียบเทียบกับ Verstehen

การได้มาซึ่งความรู้ทางสังคมวิทยานั้น มีนอกเหนือจากการได้อย่างเป็นทางการ (formal) คือโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว วิธีการนั้นเรียกว่าเป็นแบบเกิดความเข้าใจเอง (แม็กซ เวเบอร์ เรียกว่า Verstehen) วิธีการนี้เป็นเรื่องของกรมองกว้าง ๆ แล้วเกิดความเข้าใจขึ้นมาเอง ทางพุทธได้มีวิธีการขึ้นมานานแล้ว นั่นคือในรูปของการได้ความรู้โดยวิธีสำรวมจิต วิธีวิปัสสนา

10. ความส่งท้าย

สังคมวิทยามีขอบเขตสาระกว้างขวาง และมีวิธีการศึกษาโดยเฉพาะ ซึ่งส่วนใหญ่เน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ พุทธศาสนามีขอบเขตสาระซึ่งกว้างขวางไปกว่าสังคมวิทยาและสามารถนำมาพิจารณาเปรียบเทียบหลักการ สาระ และวิธีการได้ เท่าที่ยกมาเป็นเพียงบางประเด็นเท่านั้น สมควรที่จะค้นคว้ากันให้กว้างขวางออกไปอีก

บรรณานุกรม

1. เกิด ธนชาติ, พ.พ. *คู่มือคลังปฏิบัติธรรม*, เล่ม 1, กรุงเทพฯ ; ธนชาติและญาติมิตร, 2523.
2. ทวีช เปล่งวิทยา, *คบธรรม*, มทพ., 2517
3. บรรพต วีระสัย, *สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา*, กรุงเทพฯ ; โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520
4. พระราชวรมณี, *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*, กรุงเทพฯ ; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2516
5. สุชีพ บุญญาณภาพ, *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*, กรุงเทพฯ ; มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524

Bibliography

1. Bowman, C.C. "Is Sociology Too Detached?" *American sociological Review*. Vol. 21, October, 1956 pp. 563-568, cited in Cuber, *op. cit.* p. 7
2. Broom, Leonard, et al. *Sociology*, 7th ed., Harper International Student Edition, 1981.
3. Cohen, A.K, *Delinquent Boys*, Free Press, 1971
4. Cuber, John F. *Sociology*. 6th ed. New York. Appleton - Century - Crofts, 1968.
5. Green, Arnold. *Sociology*, (4th ed., McGraw-Hill, International Student Edition, 1964)
6. Horton, Paul B. & Hunt, Chester. *Sociology*. New York McGraw-Hill 1964.
7. Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, translated by A.M. Henderson and Talcott Parsons. New York Oxford. University Press 1974 p. 83; cited in Neil. Smelser ed. *Sociology*, New York : Riley, 1967.
8. Mitchell, Duncan G. *A Dictionary of Sociology*. London: Routhledge 1970.
9. Sergeant, Graham. *A Textbook of Sociology*. London Macmillan Education., 1972.

พิมพ์ที่... สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University Press.